

Софийски университет “Св. Климент Охридски”

Исторически факултет

Катедра „Нова и съвременна история”

**НАЦИОНАЛИЗМЪТ И РЕГИОНАЛИЗМЪТ
В ИЗТОЧНОАЗИАТСКАТА ПОЛИТИКА
НА ИНДОНЕЗИЯ И НА КИТАЙ
(1991–2009)**

А В Т О Р Е Ф Е Р А Т

на дисертация за присъждане на образователна и научна
степен „доктор”

Научен ръководител:

доц. д-р Костадин Грозев

Докторант:

Зорница Емилова Грекова

София, 2011 г.

Дисертацията е обсъдена и предложена за защита от катедра „Нова и съвременна история” при Историческия факултет на Софийския университет „Св. Климент Охридски”.

Дисертацията се състои от въведение, три глави и заключение в обем от 291 машинописни страници; списък на използваните документи и извори (80) и на научна литература (288) и приложения (3).

Съдържание на дисертационния труд

Увод.....	3-14
Глава първа. Зараждане на азиатския национализъм – идеи и философия	
1. Възникване и развитие на национализма в Азия, в Холандските източни Индии и в Китай.....	15-44
2. Национализмът в политиката на суверенна Индонезия (1950-1991).....	45-65
3. Специфичният национализъм на ККП и външната политика на Пекин (1950- 1991)	65-83
4. Зараждане и развитие на регионализма в Азия и подходите на управляващите в Индонезия и в КНР	83-104
Глава втора. Прояви на национализъм и регионализъм във външната политика на Индонезия и Китай (90-те години на XX в.).....	
1. Международната политика на Индонезия и КНР след края на Студената война.....	106-124
2. Промени в индонезийската и китайската политика на регионализъм след края на Студената война.....	124-149
3. Политиката на сигурност като проекция на азиатския национализъм и регионализъм.....	149-174
4. Азиатската финансова криза – преломен фактор за регионалната политика в Източна Азия.....	174-204
Глава трета. Източноазиатската политика на Индонезия и Китай (1999–2008).....	
1. Принципни промени в глобалната и регионалната политика на Индонезия и Китай.....	205-230
2. Проблеми на сигурността в Източна Азия в началото на XXI век.....	230-254
3. Политиката на Индонезия и Китай в новите регионални организации.....	254-286
Заклучение.....	287-291
Библиография.....	292-311
Приложения.....	312-318

1. Обща характеристика на дисертационния труд

Темата е посветена на влиянието на типичния азиатски национализъм и регионализъм върху външната политика на Индонезия и на Китай по принцип и по-конкретно в Североизточна и Югоизточна Азия, обозначени с едно определение „Източна Азия”. Включените в нея проблеми придобиват все по-актуално значение за научните среди във и извън континента преди всичко при анализа на процесите, които се развиват в сферата на регионалните международни отношения.

Проблемите на източноазиатската външна политика на Индонезия и на Китай в последното десетилетие на XX в. и в началото на XXI в. и на влиянието на идеите на азиатския национализъм и регионализъм върху философията и политическата стратегия на двете азиатски държави представляват интерес за науката предвид тяхната актуалност, определена от генералните промени в съвременния свят от началото на 90-те години на миналия век, включително и с измененията в системата на международните отношения и в тяхната структура. Факторите, които определят тази актуалност са разнообразни, но пряко свързани със съвременното развитие на двете големи и авторитетни държави в Източна и Югоизточна Азия.

Първо, след преодоляването на колониалното наследство на бившата холандска колония (Индонезия) и на препятствията пред зависимата от Великите сили китайска държава, всяка от тях избира свой път на икономическо и политическо развитие, както и на независима външна политика дори в годините на Студената война. В исторически аспект те показват предпочитания към регионалните проблеми на своята външна политика, но остават верни на специфичното разбиране на национализма като политика на многонационални държави, които се стремят да изградят унитарни нации, т. е. да наложат значението на термина „гражданин на КНР” или „гражданин на Съединените щати Индонезия” с цялата сложност на съдържанието им. Това обаче е модел за независимо поведение на азиатските държави и на постепенното и трудното преодоляване на сложните отношения между нации и етноси със своя идентичност. След края на Студената война стремежът към регионализъм и регионална интеграция като модел на независимо поведение в азиатските и глобалните международни отношения става все по-забележителна черта на политика,

водеща до създаване на специфични азиатски модели на глобализация, т. е. до т. нар. „азианизация на глобализацията”.

Второ, през 90-те години на ХХ в. Китай последователно се налага като бързо развиваща се страна, която има претенции да бъде призната за водеща азиатска държава в икономическо и в политическо отношение, с която светът трябва да се съобразява. Проблемът за регионалните и глобалните амбиции на Китай може да намери своя реален вид чрез обективен анализ на отношенията на държавата с близките ѝ съседи, т.е. държавите от Югоизточна Азия.

Трето, в годините на Студената война отношенията между Индонезия и Китай носят всички белези на колосалната конфронтация, както и на процесите на сближаване и контакти през 70-те години на миналия век, които търпят развитие в следващите десетилетия.

Четвърто, по принцип управляващите в Пекин следват принципите на школата на реализма в международните отношения, а управляващите в Джакарта са последователи на конструктивизма. Двете страни обаче стигат до едни и същи изводи и решения по отношение на регионализма и национализма в своята външна политика.

Пето, в началото на ХХІ в. редица азиатски, американски и европейски изследователи разработват проблемите на външната политика на Индонезия и на Китай в контекста на новите условия в глобалната система на международните отношения след края на Студената война, прилагайки различни подходи и концепции. Пълно изследване на влиянието на идеите на съвременния азиатски национализъм и регионализъм в политиката на двете азиатски държави все още няма. Всяко ново изследване може да направи принос в научните анализи и изводи и да получи признание на международни научни конференции.

Настоящата дисертация, посветена на влиянието на идеите на национализма и на регионализма върху външната политика на Индонезия и на Китай в Източна и Югоизточна Азия, обединени в обобщаващото определение Източна Азия, си поставя следните **научно-изследователски цели**:

1. да проследи и да разкрие историческия контекст на създаването и утвърждаването на философията на т. нар. азиатски национализъм и на развитието на

неговите аспекти в Източна и в Югоизточна Азия, да анализира промените на това понятие като политика и да формулира съвременните му измерения;

2. да анализира и дефинира основните характеристики, принципи, проблеми и приоритети на външната политика на Индонезия и на Китайската народна република през 90-те години на XX в. и в началото на XXI в. и да отрази влиянието на модерните външнополитически теории на неореализма и на нео-либералния институционализъм върху политиката на двете азиатски държави;

3. да анализира и определи ролята и степента на влияние на външната политика на Индонезия и на Китай в процесите на регионалната интеграция в най-ново време;

4. да определи съвременното значение на регионализма във външната политика на Индонезия и Китай по отношение на страните от Източна Азия;

5. да анализира съвременния национализъм на двете азиатски страни в пряка връзка с процесите на формирането на идентичност на многонационални държави и със съвременната история на региона;

6. да проследи и да анализира моделите на регионално сътрудничество и на регионална интеграция във всички области на обществения живот – икономика, политика, сигурност.

Историческите граници на поставените проблеми се определят от естествения ход на събитията и степента на ангажираност и действия на Индонезия и Китай в Източна Азия. Долната граница на изследването е началото на 90-те години на XX век – началото на глобални промени в Източна Азия и в целия свят като резултат от края на Студената война, официалното подновяване на дипломатическите отношения между КНР и Индонезия през 1991 г. Основен вододел в развитието на регионалните отношения е Азиатската финансова криза от 1997-1999 г, която бележи края на едната част и началото на следващата част на дисертацията. Горната граница на дисертацията е началото и първите месеци на Глобалната икономическа криза. Извън фокуса на анализ остават значими събития от световната история, които парадоксално не влияят съществено върху процесите в Югоизточна или Североизточна Азия – например, войната между САЩ и Северен Виетнам, политиката на Русия спрямо Далечния Изток и други.

Основа на **методологията** на изследването са общонаучните и специалните методи, анализът и синтезът на изследваните проблеми, абстрактно-обяснителната интерпретация на историческите събития и процеси, контент-анализът на изворните материали. Използвани са **три основни изследователски метода**. *Първо*, историческа последователност при разработването на проблемите на политиката на Индонезия и Китай в Източна Азия през 90-те години на XX век. *Второ*, сравнителен анализ на основните събития и процеси в Югоизточна и Източна Азия и тяхното съотнасяне към политиката на Индонезия и Китай и формирането на регионалната идентичност. *Трето*, системен анализ на възникването на югоизточноазиатския регионализъм и подходите за неговото развитие, задълбочаване и разширяване, като е допълнено с анализ на политиката на основните регионални актьори.

В рамките на изследването се анализира влиянието на различните външнополитически теории върху външната политика на Индонезия и Китай с оглед на тяхната практическа приложимост (конструктивизъм и реализъм съответно). При анализа на югоизточноазиатския регионализъм се използва подходът на неореализма (съчетание на школата на политическия реализъм и на институционализма), а неолибералният институционализъм се прилага при анализа на регионализма след 1999 година.

Методологията и планът на дисертацията са обсъдени и одобрени от международен комитет от специалисти в тази област по време на Лятно докторантско изследователско училище „Глобален Китай: национална държава и етничност“, проведено през юли 2009 г. в Университета на Осло, Норвегия, с финансовата подкрепа на фонда на ЕС „Мари Кюри“. По време на лятното училище авторът обсъди основни положения в дисертацията си и в теорията за национализма с проф. Бенедикт Андерсън, проф. Кристофър Флеминг от Университета в Лийдс, проф. Хенриета Харисън от Университета в Харвард и с доц. д-р Ан-Мари Брейди от Националния университет на Австралия.

Научното изследване се гради на сериозни изворови материали – официални документи, становища и речи на АСЕАН и останалите регионални организации, документи за политиката на Индонезия и Китай, документи и протоколи, речи, изказвания, заявления и коментари на президентите и външните министри на

Индонезия и Китай през изследвания период, документи на ЕС и на Държавния департамент на САЩ, доклади и изследвания на аналитични и изследователски центрове в Европа, САЩ, Великобритания, Франция, Нидерландия, Русия, Индонезия и Китай. В този случай е необходимо да се направи уточнението, че в Индонезия и Китай официалните държавни документи са секретни и до тях не може да има достъп. Поради това се налага използването на документи и съобщения, излезли в официалния печат – в КНР това е агенцията „Синхуа”, а за Индонезия са използвани официалните версии на документите на английски език, публикувани на страниците на вестник „Джакарта Поуст”. Официалните документи на АСЕАН са изцяло публични и са достъпни както в печатни издания, така и на интернет страницата на организацията. Авторът е основал изследването си върху изворов материал, придобит от библиотеката на Секретариата на АСЕАН в Джакарта, Индонезия.

Особен и важен вид извори са биографичните и автобиографичните текстове за главните участници в изследваните процеси и явления – индонезийските президенти Сукарно, Сухарто и Абдуррахман Уахид, китайския лидер Мао Дзъдун, Дън Сяопин, премиера на КНР Джао Дзъян и други.

От значение е изясняването на начина на транскрибиране на китайските имена. В дисертацията са спазени принципите, приети на съвместна конференция в началото на 70-те год. на XX в. на българи – китаисти, и на китайски преподаватели по български език. Така например, изписва се Мао Дзъдун, Чан Кайшъ, Дзян Дзъмин (вместо Цян/Цзян Цзъмин), Джоу Ънлай (вместо Чжоу Енлай) и други. На китайски език първо се изписва фамилното име, а след това собственото име, т.е. Мао е фамилията, а Дзъдун е личното име. Поради това се казва „президентът Дзян”. Все пак за някои спорни срички на български език няма официално приета транскрипция, но тези срички почти не се срещат в имената на китайските лидери.

Що се отнася до транскрипцията на индонезийски език, при нея са важни няколко правила. Първо, на български в думите се изписват съгласните „г” и „к”, които на индонезийски език се произнасят приглушено, т.е. пише се „Бандунг”. Съгласната „в” на индонезийски език е полусъгласна и се произнася като „у”. Поради особеностите на българската фонетика е прието тази полусъгласна да се

транскрибира като „в”, т.е. вместо правилната форма „Мегауати” да се изписва „Мегавати”. Друга особеност е, че официалното обръщение е на собственото име – изписва се „президентът Мегавати”, а не „президентът Сукарнопутри” (по имената на Мегавати Сукарнопутри).

За изясняването на някои проблеми, свързани с формирането на индонезийската и китайската външна политика след 1945 г. са използвани основополагащи исторически, политологични и икономически трудове на американски, британски и източноазиатски автори. За целите на изследването са използвани вече публикуваните научни разработки – студии и статии, анализи, статии и монографии на западноевропейски, американски, английски и руски издателства, които разглеждат съвременната и най-новата проблематика в Източна Азия. Важен елемент от използваната литература са материалите от текущия периодичен печат, телевизионни изявления и коментари и други.

Голямо количество литература и официални документи, свързани с регионалната интеграция, външната политика на Индонезия и Китай, индонезийската и китайската икономическа и политическа система, придобих по време на тримесечната си специализация в Индонезия през периода септември-декември 2010 г. със стипендия за специализация в чужбина на фондация „Рйоичи Сасакава”, Япония.

Практическата значимост на научното изследване е свързана с възможностите за по-ясно прогнозиране на процесите на регионализма в Източна Азия, поведението на две от основните икономики – Индонезия и Китай, и възможностите за сътрудничество на България с тези държави. Резултатите от труда ще бъдат използвани в бъдещи изследвания на автора по проблемите на регионализма, сравнителния анализ на процесите на регионалната интеграция в Източна Азия, Европа и други региони по света, историята и външната политика на Индонезия и Китай.

В заключение трябва да се отбележи, че това изследване е направено с финансовата подкрепа на японската фондация „Рйоичи Сасакава” – The Ryoichi Sasakawa Young Leaders Fellowship Fund Program, Nippon Foundation.

2. Кратко изложение на дисертационния труд

Изложението на дисертацията се състои от увод, три глави и заключение.

Първата глава на дисертацията „**Зараждане на азиатския национализъм – идеи и философия**” разглежда историята, възникването и развитието през XX в. на азиатския национализъм като феномен и като основа на бъдещия азиатски регионализъм. Главата е разделена на четири подчасти.

Първата подчаст „**Възникване и развитие на национализма в Азия, в Холандските източни Индии и в Китай**” е посветена на сложните проблеми на отношенията на колониалните сили и зависимите им територии в Азия, началото на края на световната колониална система и зараждането и първите проявления на осъзнатата национална идентичност в Индонезия, Китай и в Азия като цяло. Тази подчаст исторически обхваща обширен период – от началото на XVI в. до края на Втората световна война. Полемично е началото както на XX в., така и на азиатския национализъм като явление. В настоящото изследване за начало на XX в. в Азия се приема края на Първата световна война, когато идеите за националните особености на всички колониално зависими държава/народ/нация започват да придобиват конкретен политически смисъл и са вплътени в програмните документи и в действията на националноосвободителните движения. Същността на азиатския национализъм като теория и успехът му сред народите в Азия най-добре се обяснява чрез теорията на Антъни Смит за историческия етно-символизъм, в която на преден план са изведени дълговечните културни връзки, които спояват обществата в Азия.

В Индонезия началото на борбата срещу колониалното господство започва през XVI в. с нахлуването на европейските сили – Португалия, Холандия и Великобритания, на териториите на островите от архипелага. Тази съпротива е откъслечна и обхваща само отделни княжества/султанати и поради това е обречена на неуспех. Все пак историческата памет на народа съхранява подвизите и величието на няколко от най-големите княжества „мандали” и султанати и по време на „истинската” националноосвободителна борба от началото на 20-те год. на XX в. тези спомени са изконна част от реториката на лидерите на съпротивата (Сукарно и М. Хата, хаджи Омар Саид Чокроаминото).

Национализмът в Китай се развива паралелно със сблъсъка на китайската цивилизация с европейската от началото на XIX в. Основно зараждането и утвърждаването на китайския национализъм през първите две десетилетия на XX в. се свързва с името и дейността на Сун Ятсен и с антимоноархическата, по същество буржоазно-демократична революция от 1911-1913 г. Идеологията на Сун Ятсен е доразвита от Китайската комунистическа партия, която в този ранен период търси начин да се изгради онова общество на единомислие и равнопоставеност, към което се стремят китайците от хилядолетия.

Краят на Втората световна война изправя Индонезия и Китай пред съвсем различни предизвикателства. Индонезийските лидери трябва да защитават за пореден път отвоюваната с кръв независимост на огромната територия на архипелага си, а Китай е потопен в братоубийствен конфликт за надмощие в управлението на страната. В края на 1949 г. Китай е провъзгласен за република с комунистическо управление, а през 1950 г. ООН официално признава и потвърждава независимостта на Индонезия. С това започва т.нар. втори етап на национализма, при който двете държави трябва да изградят новите си общества и да се утвърдят на международната сцена.

Втората подчаст на дисертацията **„Национализмът в политиката на суверенна Индонезия (1950-1991)“** разглежда правните, политическите и философските основи, върху които се гради младата индонезийска държава. Това изследване е обусловено от непрекъснатата приемственост във външната политика на Индонезия, която веднъж формирана като теоретична рамка и принципи, се запазва при всички последващи управления, включително и в наши дни (2011 г.). Държавното управление се основава върху петте принципа „панчашила“, които настояват за хуманност, социално равенство, единство, право на представителство и вяра в един Бог. Като основни принципи на външната политика през този период се налагат антиколониализмът, независимата и активна външна политика, специфичният ислямски социализъм. Макар политиката на Сукарно да се променя през годините, като постепенно се радикализира, тези принципи остават водещи макар и с определена промяна в съдържанието им. След преврата от 1965 г., края на ерата на Сукарно и началото на управлението на новия индонезийски президент

Сухарто, споменатите принципи се запазват като водещи в индонезийския политически живот. Сухарто променя някои от принципите, тъй като съзнава, че му е необходима нова идеологическа и конституционна рамка за външната му политика. Президентът включва в тази рамка развитието на икономиката за сметка на ограничаването на гражданските права и свободи на индонезийците. До 1991 г. не се наблюдават особени промени в политиката на Сухарто, като се изключи промяна в положителна посока спрямо мюсюлманските движения и партии след 1985 година.

Третата подчаст **„Специфичният национализъм на ККП и външната политика на Пекин (1950-1991)“** започва с опитите на вожда на Китайската народна република Мао Дзъдун да наложи нова идентичност на китайците. За тази цел той провежда няколко масови политически кампании и военни действия срещу Тайван, Тибет и други райони, които с изключение на Тайван по-късно ще бъдат присъединени към територията на КНР като автономни области. Важно за отбелязване обстоятелство е, че комунистически Китай е признат като държава от СССР, социалистическия блок в Европа, младите държави в Азия, Африка и Латинска Америка, Великобритания, която защитава интересите си на островите Хонконг и Макао. Въпреки това мястото на Китай в ООН се заема от Република Китай, разположена на о-в Тайван и прилежащите му острови. Важен момент от историческото развитие на КНР през този период и за външните му отношения са продължителните конфликти с Тайван.

До 1958 г. КНР се опитва да следва съветския модел на развитие, но икономическите и промишлените начинания на китайските управляващи се провалят. Китайските общество и политика след 1958 г. се променят поради започналия конфликт на Мао със съветските лидери за наследяването на мястото на Сталин като главен ръководител на комунистическия свят. Този конфликт довежда до сближаване със САЩ и до заемането на КНР на мястото на Китай в ООН и *де юре* на признаването на КНР като легитимна държава от целия свят. След този момент външната политика на Китай се отваря за сътрудничество с всички държави и организации в световен мащаб. Все пак китайското общество преживява ново сътресение с т.нар. Културна революция. След смъртта на Мао през 1976 г. и краткия период на междуособни борби за власт управлението на КНР е поето *де факто* от

Дън Сяопин, който остава в историята с политиката си на „реформи и отваряне на икономиката”. През 1989 г. Китай и светът стават свидетели на събитията на площад „Тиенанмън”.

Четвъртата подчаст на настоящото изследване **„Зараждане и развитие на регионализма в Азия и подходите на управляващите в Индонезия и в КНР”** проследява първите опити, създаването и началното развитие на регионални организации в Югоизточна Азия. Предисторията започва от 1948 г. нататък с подготовката и провеждането на афро-азиатската конференция в Бандунг, Индонезия, през 1955 г. На нея се утвърждават десетте принципа на мирно съвместно съществуване, които като философска и политическа основа формират всички бъдещи регионални организации в Азия и в Африка. От 60-те год. на XX в. се наблюдава засилен интерес към създаването на изконна югоизточноазиатска регионална организация, особено след краха на иницирираната от САЩ отбранителна организация СЕАТО. Всички първоначални опити са обречени на неуспех, тъй като пряко или косвено копират чуждестранни модели или са повлияни от политиката на великите сили по време на Студената война (например, Асоциацията на Югоизточна Азия, създадена през 1961 г. и просъществувала до 1967 г.).

Успешната история на югоизточноазиатския регионализъм се свързва с 8 август 1967 г., когато в Банкок, Тайланд, пет държави от Югоизточна Азия – Индонезия, Малайзия, Сингапур, Тайланд и Филипините, създават Асоциацията на държавите от Югоизточна Азия – АСЕАН. Философията и развитието на АСЕАН се предопределят от основополагащата декларация от Банкок от 1967 г., поради което текстът е преведен на български език и е добавен като Приложение 2 в края на дисертацията. Най-големия си успех на дипломатическото поле АСЕАН постига при разрешаването на Индокитайската война от 1978-1992 г., която противопоставя три от бъдещите членки на АСЕАН – Камбоджа, Виетнам и в известна степен Лаос, както и Виетнам и Китай. Всъщност всички изследователи на този период и на държавите изказват мнението, че от 1978 г. нататък може да се говори за начало на сближаването и *де факто* за започването на истинско сътрудничество между АСЕАН и Китай, въпреки че Китай и Индонезия са с прекъснати дипломатически отношения от 1965 година.

Първа глава завършва с кратък преглед на събитията от средата на 80-те год. на XX в., края на двуполюсния модел на международните отношения и разпадането на Съветския блок.

Глава втора на дисертационния труд **„Прояви на национализъм и регионализъм във външната политика на Индонезия и Китай (90-те години на XX в.)”** започва там, откъдето свършва предходната глава, т.е. смутните години след края на Студената война. Обърнато е внимание на полемиката за края на Студената война в Азия, като се представени двете години, които най-често се противопоставят на общоприетата 1991 г. Първата група автори защитава мнението, че и до наши дни Студената война в Източна Азия не е приключила, тъй като все още няма решение на конфликта както между Корейската народно-демократична република и Република Корея, така и Китайската народна република (по-нататък след 1991 г.: Китай) и Република Китай (разположена върху остров Тайван и прилежащите му острови). Другата година, която се използва от втора група автори за обозначаване на края на Студената война в Източна Азия, е 1979 г., когато всъщност е последният конфликт (едномесечната война между КНР и Виетнам) с определен брой жертви (над 1000) на бойното поле за една година. Дисертацията избира за хронологичен разделител 1991 г., тъй като промените, настъпили тогава, водят до значителни изменения не само в политиката на изследваните държави и регион, но и в световен мащаб, а процесите в глобалната система на международните отношения стават все по-взаимообвързани и взаимообуславящи се.

Главата е разделена на четири подчасти. Първата подчаст е озаглавена **„Международната политика на Индонезия и КНР след края на Студената война”**. Краят на Студената война оказва влияние и върху целите, насоките и изявените предпочитания на Индонезия и Китай, които търсят своя нов облик в променената международна обстановка, но запазват своите националистически цели и регионални интереси. Индонезия демонстрира нараснала увереност в междудържавните отношения и реализира идеалния вариант на независимата и активна външна политика. Доказателство за това се намира в решението на Индонезия през 1990 г. да бъдат подновени дипломатическите отношения с Китай и това променя международната политика на двете държави.

Освен това дисертацията прави опит да се пребори със залегналото напълно погрешно клише, че „Индонезия е най-голямата мюсюлманска държава в света”. Същност Индонезия е държава, основана на принципите на панчашила, както е изяснено в първата глава, което означава светска държава, която уважава религиозното начало, залегнало у всеки отделен човек, без да се дава предимство на която и да е религия. Факт е, че най-голямата част от населението (около 88 %) изповядва исляма, което превръща Индонезия в държавата с най-многобройно мюсюлманско население в света, но **не** в мюсюлманска държава.

Интересно обстоятелство е, че след 1991 г. Сухарто за пръв път включва исляма като формиращ фактор на външнополитическите цели и интереси на индонезийската нация. Това в известна степен го противопоставя на военните, които са убедени в достойнствата на светския тип държава, макар че приемат участието на определени групи мюсюлмани във вътрешнополитическия живот. От проявите на външната политика на Индонезия по време на управлението на Сухарто може да се направи заключението, че ислямът играе ключова роля единствено при решението за непризнаване на държавата Израел.

Деветдесетте години на ХХ в. са десетилетие от ключово значение за развитието на Китай и за мястото, което тази държава заема в международните отношения на новия век. Стопанският възход на една държава пряко се свързва със стремението ѝ към хегемония в регионален и в глобален план. Тази тенденция е очевидна и за Китай през този период, а изследователите отстояват две противоположни становища – за породената от възхода заплаха, каквато представлява Китай за съвременната международна система, и за създадената възможност чрез възхода си Китай да се придържа към международните норми. Китай оценява възхода на всяка държава чрез увеличаването на националната мощ, която за китайските власти е съвкупността от реалната и потенциалната сила на дадена държава в политиката, икономиката, военното дело, науката, технологиите, образованието и други сфери през точно определен период на дадена държава.

Макар изследователите да нямат единно мнение за същността и трайността на хегемонията и мястото на Китай в съвременния свят прави впечатление постоянно заявяваното от китайските лидери отрицателно отношение към хегемонистичната

политика, която според тях се отличава с нетрайност и е белег на скорошен упадък на съответната държава. Подобно поведение е в пълна хармония с теорията на политическия реализъм, към която Китай твърдо се придържа (с определени изключения). Едно от предизвикателствата пред КНР във връзка с обвиненията за опит за хегемонистично влияние е политиката ѝ спрямо Тайван. В този смисъл може да се говори за макар и краткотраен провал на външната политика на Китай. В средата на 90-те години на XX в. се развива последната криза между КНР и Република Китай, която е четвърта за близо пет десетилетия на враждебни настроения от двете страни на Тайванския пролив. За момента това е и последната проява на нетърпимост между двата Китай, като след този кратък епизод през периода между 21 юли 1995 г. и 23 март 1996 г. отношенията значително се подобряват.

Втората подчаст **„Промени в индонезийската и китайската политика на регионализъм след края на Студената война”** започва с кратко изложение на теориите за „регион”, „регионализъм” и др., които имат пряко отношение към изследваните в дисертацията въпроси. В първите години (1991–1993) след края на глобалното противопоставяне се забелязва целенасочено задълбочаване на интеграцията на държавите от Европа, Азия и Латинска Америка. Най-важен е примерът на Европейските общности, които приемат Договора за Европейския съюз в Маастрихт, Нидерландия, на 7 февруари 1992 г., и след влизането му в сила на 1 ноември 1993 г. се създава Европейският съюз. Поради това се налага изводът, че югоизточноазиатският регионализъм следва международните тенденции в задълбочаването на регионалната интеграция.

При оценката на значението и влиянието на даден регион в рамките на международната система следва да се определят, да се оценят и да се анализират интересите и ценностите на различните държави, съставлящи този регион. Регионът се състои от държави, споделящи определени общи основи или принципи, а в Източна Азия – споделено разнообразие, които могат да служат за основа на нова идентичност. Регионът се създава чрез и в противовес на географските понятия, на крайните форми на глобализацията и на пълната автономия на националните политики. По този начин понякога се оформя специфично усещане за регионален

национализъм. В Азия той се оформя като политика и ценност в следколониалния период, за да се превърне в доминиращ принцип на външната политика на мнозинството азиатски държави. Като основно определение за регион е прието следното: регионите са териториално определени подсистеми на международната система. Освен това има много различни видове регионални подсистеми с различна степен на „регионност”, т.е. степента, до която определен регион в различните измерения представлява кохерентно цяло. Важен елемент на тази регионност е споделеното усещане на членовете на регионалната общност за принадлежност към нея. Подобно усещане се основава най-вече на обща култура, ценности и история.

Дисертационният труд прави разграничение между двата главни етапа в развитието на регионализма – през 50-те/60-те год. на XX в. и след 80-те год. на XX в. Обект на изследване в дисертацията е регионализмът, зароден през втория етап (в конкретния случай след 1991 г.), и известен като „нов”. За (Юго)Източна Азия, регионализмът се описва като формален (правителствен) опит на няколко (повече от две) държави да се интегрират и да си сътрудничат в рамките на икономически, политически, обществено-културни или други многостранни структури.

Втората подчаст на втора глава проследява също така историческото формиране на различните теории за регионалната интеграция и набляга на факта, че в повечето случаи това са европоцентрични теории, които не може да обяснят процесите в Азия, а и на другите континенти, тъй като в голяма част от теориите се обръща основно внимание на трансфера на националния суверенитет – политика, несъвместима с идеите на всички бивши колониалнозависими държави за абсолютната неприкосновеност и неделимост на националния суверенитет. Интересно изключение от тази тенденция е теорията на Майкъл Хаас за „Азиатския път”, която поставя повече акцент на значението на регионалното сътрудничество, отколкото на регионалната интеграция. Поради това тя може да обясни само частично различните принципи и модели на регионализъм в Азия и не може да бъде отнесена до „новия” регионализъм, при който се говори за задълбочаване именно на регионалната интеграция.

За кратко изследването се спира и върху процесите на интеррегионализъм и трансрегионализъм поради голямото значение на процеса АСЕМ (Среща Азия-

Европа) за себеосъзнаването на някои азиатски държави като част от регионални организации.

По-нататък втората подчаст се концентрира върху конкретните измерения на индонезийската и китайската политика на регионализъм.

Изправена пред предизвикателствата на периода непосредствено след края на Студената война, Асоциацията на държавите от Югоизточна Азия трябва да потърси начин да реформира основните си принципи и практики, особено що се отнася до зачитане на вътрешния суверенитет (стриктната му вестфалска трактовка от XVII в.) и до ненамеса във вътрешните работи на държавите.

На 28 януари 1992 г. държавните и правителствените ръководители на АСЕАН приемат Сингапурската декларация, която дава значителен тласък на регионалната интеграция в Югоизточна Азия. От юридическа и от историческа гледна точка тази декларация предхожда Устава на АСЕАН, приет през 2008 г., но като политическо значение тя има същото влияние. В декларацията се настоява ООН да приеме Декларацията от Банкок като правнообвързващ международен договор за държавите – членки на АСЕАН, което ще придаде известна юридическа правоспособност на организацията.

Първите години след края на Студената война са противоречив период в политическите отношения между Китай и АСЕАН. Политиката на АСЕАН отразява интересите и настроенията на държавите-членки и най-вече на четирите „големи” – Индонезия, Тайланд, Сингапур и Малайзия. У тях все повече расте доверието към Китай като партньор в регионалното сътрудничество, но има и недоверие за насоката, която тези отношения ще вземат в дългосрочен план. Нестабилността в международен план след рухването на двуполусната система на международни отношения се прехвърля и в регионален план, като поставя на дневен ред преразглеждането на съществуващите отношения.

През юли 1991 г. Циен Цичхън, министър на външните работи на КНР, за първи път е поканен да участва като гост в среща на министрите на АСЕАН. През 1996 г. статутът на Китай на партньор за консултации и диалог се издигна до пълноправен партньор. През декември 1997 г. президентът на КНР Дзян Дзъмин и ръководителите на държавите от АСЕАН провеждат първата си голяма среща на

върха в Куала Лумпур и излизат със съвместна декларация, в която заявяват стремеж да установят партньорство, което се ориентира към XXI в. и се основава на добросъседските отношения и взаимното доверие между Китай и АСЕАН.

Политиката на Китай през 90-те год. на XX в. по отношение на съседите – Индия, Пакистан, Русия, Япония, разкрива стремеж към хегемония, що се отнася до положението на Китай в Азия. Китай придобива самочувствие, след като надминава по някои показатели Япония, но като цяло се стреми към **нов вид стратегическо сътрудничество**.

Въпреки това **Индонезия** запазва амбивалентната си позиция спрямо нарастващото китайско влияние. Много индонезийци все още изпитват силни отрицателни чувства към богатото и обвързано чрез връзки с властта незначително по брой китайско малцинство в Индонезия. Двадесет години след възстановяването на двустранните отношения тази неприязън продължава да съществува. От друга страна, индонезийските власти смятат, че Индонезия следва да има по-видима роля в политиката и икономиката на Източна Азия, тъй като тя е най-голямата регионална държава в Югоизточна Азия с многобройно население, обширни територии и значителни запаси от природни ресурси. Това със сигурност означава необходимост от задълбочаване на отношенията с Китай най-вече в сферата на икономиката.

Втората подчаст завършва с преглед на началото на регионалната икономическа интеграция на държавите от Югоизточна Азия. Съвременната източноазиатска интеграция в икономиката се описва като ръководена от пазара (market-led regional integration), но в началната си фаза АСЕАН може да се опише като „икономическа асоциация, която е политически обоснована”. Конкретните причини за подобно твърдение може да се открият в желанието на югоизточноазиатските лидери да приложат на практика теорията на *Pax Mercatoria* – *мир чрез търговия*, според която държави, които са силно обвързани чрез взаимноизгодни търговски отношения, не може да предизвикат военен конфликт помежду си. Сътрудничеството в Югоизточна Азия и икономическият възход на Китай се възприемат като последния тест пред състоятелността на *Pax Mercatoria* в съвременния свят. Разширяването на теорията *Pax Mercatoria* до територията на целия югоизточноазиатски регион, при което всички държави са обвързани чрез

икономически обмен и финансови потоци, е основната причина за насърчаването на регионалното икономическо сътрудничество от държавните ръководители от АСЕАН.

Два момента от изключително важно значение са създаването на икономическото сътрудничество на АСЕАН (ИСА) през 80-те год. на XX в. и на Споразумението за свободна търговия на АСЕАН (АФТА) през 1992 г. Отбелязват се три основни причини за създаването на АФТА – промените в международната политическа икономика през 80-те год. на XX век; нарасналото влияние на бизнес-интересите в региона на АСЕАН като предварително условие за либерализацията на регионалната търговия; стремежът на АСЕАН да съхрани позицията си на важна организация в региона, която изпитва промените и разпространението на нови регионални институции както планирани, така и съществуващи. АФТА поставя началото и на Зоната за свободна търговия на АСЕАН (ЗСТА).

Третата подчаст на втора глава е посветена на **„Политиката на сигурност като проекция на азиатския национализъм и регионализъм”**, като основен обект на изложението са отношенията в рамките на Регионалния форум на АСЕАН, създаден през 1994 г. като отражение на новата структура на международните отношения.

Периодът след края на Студената война се характеризира с нарастващата интеграция в почти всички сфери на международното сътрудничество, включително в областта на сигурността. В същото време се наблюдава и увеличаване на традиционните и не-конвенционалните заплахи за сигурността. Поради това различните регионални организации създават свои собствени норми и механизми за разрешаване на спорове и кризи и/или управление на конфликти. От значение за изследваните в дисертационния труд проблеми е създадената от АСЕАН концепция, известна като „Подходът АСЕАН”. „Подходът АСЕАН” за справяне с предизвикателствата пред сигурността се основава главно върху три норми: **ненамеса; процес на вземане на решения с цел да се удовлетвори всяка от страните и да се постигне единодушие; неупотребата на сила**. В научната литература съществуват спорове за това кои точно норми са част от „Подхода АСЕАН”, но в дисертационния труд споменатите три норми, или групи от норми, се

използват като модел, тъй като в същността си те отразяват всички съществуващи мнения.

Във връзка с изясняването на нормите за ненамеса се разглежда и станалата нарицателна за начина на вземане на решения в рамките на АСЕАН „голф дипломация”. При нея по време на игра на голф на неформални срещи на игрищата се постигат изумителни от гледна точка на дипломацията резултати. Положителното при този подход е, че югоизточноазиатските лидери не си позволяват да злоупотребяват с доверието, което са спечелили по време на играта, за да договорят условия, които биха поставили другата държава в неблагоприятно или неравностойно положение. В рамките на втората група от норми – специфичният начин на вземане на решения, се реализира на практика и идеята за дипломация във „второто направление”, т.е. с активното участие на гражданското общество чрез независими изследователски институти. Неупотребата на сила при разрешаването на конфликти е третата група от норми, към които държавите от АСЕАН се придържат изключително ревностно. АСЕАН по принцип приема мирното разрешаване на спорове за един от най-важните механизми при управлението на конфликти между държавите-членки. От създаването досега държавите от АСЕАН никога не са използвали масирани военни сили за разрешаването на каквито и да било междудържавни спорове или конфликти. Това правило по никакъв начин не означава, че регионалният дневен ред не предизвиква конфликтни положения. Всъщност тези норми намират признание от международната общност, когато в средата на 80-те год. на XX в. успехът на концепцията за неупотребата на сила става особено очевиден по време на т. нар. Трета индокитайска война, или гражданската война в Камбоджа. Основният подход на АСЕАН при създаването на концепцията за неупотреба на сила е използването на диалог, консултация, сътрудничество, ангажираност и взаимодействие.

Осъзнавайки важността и взаимозависимостта на сигурността в района на Азия и Тихия океан, АСЕАН създава **Регионалния форум на АСЕАН** (РФА – ARF, ASEAN Regional Forum) през 1994 г., за да поддържа отворен диалог и консултации по въпросите на регионалната политика и сигурност, за обсъждане и търсене на допирни точки в различните мнения на членките на РФА с основна цел намаляване

на заплахите пред сигурността в района. Основните заплахи, които стоят пред държавите в по-обширния азиатско-тихоокеански регион, са нарастването на мощта на Китай, неяснотата по отношение на бъдещата роля на САЩ и Япония в региона, проблемите на Корейския полуостров, проявите на международния тероризъм. РФА споделя мнението, че концепцията за трайна сигурност включва не само военни аспекти, а и политически, икономически, социални и други въпроси. Като последовател на целите на АСЕАН за изграждане на регионална хармония и сигурност, РФА приема две основни цели. Първо, да насърчава конструктивния диалог и консултациите по въпросите на политиката и сигурността, които са от общ интерес. Второ, да допринесе за изграждане на доверие и превантивна дипломация в района на Азия и Тихия океан.

Четвъртата подчаст **„Азиатската финансова криза – преломен фактор за регионалната политика в Източна Азия”** разглежда причините, историята и преките последствия от избухналата с невиджана до момента сила икономическа криза в Източна Азия. Започнала с икономическия срив на Тайланд, засегнала почти всички държави от АСЕАН и стигнала до Южна Корея и отчасти Япония, кризата недвусмислено показва обвързаността на двете части на Източна Азия – Североизточна и Югоизточна, от гледна точка на съвременните икономически отношения и на политическата икономика. Кризата се отразява изключително различно в двете изследвани в настоящата дисертация държави. Докато Китай отчита само минимално намаляване на търговския си баланс и на БВП, то в Индонезия кризата довежда до истински крах в икономическата сфера и на политическата система. След 32 години управление от власт пада индонезийският президент Сухарто, а държавата тръгва по неясния път на т.нар. демократизация. На икономиката ще са й необходими десетина години, за да се възстанови, а финансовата система все още показва признаци на нестабилност, които следва да бъдат преодолен с планираната девалвация на индонезийската валута – рупия.

Една от причините за рухването на индонезийската икономика се крие и в нейната отраслова характеристика. Индонезийската икономика се основава на селското стопанство, в което преобладават дребните собственици, на експлоатацията на петрол, природен газ и други минерални ресурси, на търговията на едро и дребно

и във все по-голяма степен на индустриалното производство. През 90-те години на XX в. близо половината от работната сила е ангажирана в селското стопанство и този сектор формира около една четвърт от брутния национален продукт. Икономиката на Индонезия е базирана както на принципите на пазарното стопанство, така и на централизираната икономика, при която правителството играе значителна роля с държавния сектор. То притежава повече от 164 държавни предприятия и администрира цените на някои основни стоки, включително гориво, ориз и електричество.

Освен Азиатската криза има и два конкретни и обективни фактора, които увеличават отрицателното влияние на кризата в Индонезия. Първо, това е намаленото производство на петрол, което се отразява негативно върху финансите, тъй като енергийните източници осигуряват 20 % от приходите на държавата. Вторият фактор е постоянната суша, която се дължи на климатичния ефект *El Niño*. Поради това се получават слаби реколти от ориз две последователни години.

Много анализатори се тревожат за бъдещето на Югоизточна Азия и стабилността на този регион. Главната причина за това положение е фактът, че въпреки крайната взаимозависимост на азиатските икономики, АСЕАН се оказва по-активна като организация в политическото сътрудничество, отколкото в икономическа криза. Поради това тя не предприема никакви мерки за овладяване на кризата или за подпомагане на засегнатите държави. Някои от държавите-членки изразяват съпричастността си към тежкото икономическо положение в Индонезия на основата на двустранните споразумения. Икономическата криза обаче разкрива редица слабости в механизмите на асоциацията, които в следващите години трябва да намерят своето разрешаване или заменяне с по-ефективни механизми и структури. Друг фактор за притеснения сред международната общност е реалната възможност именно в условия на криза, отслабени икономически и все още не разрешили докрай териториалните спорове помежду си югоизточноазиатски държави, да бъдат въввлечени в конфликти, които дълго време са подтискани от общото им участие в стабилна организация. **Азиатската финансова криза всъщност се изявява и като криза на азиатския регионализъм.** Въпреки това в дисертационния труд се защитава мнението, че противно на всички очаквания и анализи времето на

Азиатската финансова криза не е период на разпад за АСЕАН, а води до задълбочаване на интеграцията.

Ключов момент е създаването на организацията АСЕАН+3, съставена от държавите от АСЕАН (все още девет към момента на създаването, тъй като Камбоджа се присъединява през 1999 г.) и от Китай, Южна Корея и Япония. На 15 декември 1997 г. в Куала Лумпур е поставено началото на този процес, който ще се окаже една от най-важните инициативи на очертаващия се сред Азиатската финансова криза източноазиатски регион. От този момент нататък под „Източна Азия” в политическата област ще се разбират главно държавите от АСЕАН+3. През 1997-1998 г. институализирането на АСЕАН+3 се случва в размирните месеци на политическа и икономическа нестабилност в цяла Източна Азия.

Като главен извод от четвъртата част се налага, че истински „разцвет” в отношенията между Китай и държавите от АСЕАН настъпва с Азиатската финансова криза. Тогава КНР е най-слабо засегната и успява чрез гъвкава финансова политика да спре девалвацията на паричната си единица юан, да отпусне заеми и частично да предотврати задълбочаването на кризата в пострадалите вече икономики. Макар и помощта ѝ да не е достатъчна за пълното възстановяване на източноазиатските икономики, тя показва **ново отношение на китайските политически лидери към регионалното сътрудничество в две особено чувствителни сфери – сигурност и икономика**. Тази политика на КНР води до задълбочаване на икономическата интеграция във вече оформил се регион на Източна Азия. Това е периодът на зараждане на икономическия национализъм, който противопоставяйки се на модела на либерална пазарна икономика, става доминиращ в източноазиатските държави.

Третата глава на дисертацията **„Източноазиатската политика на Индонезия и Китай (1999–2008)”** е посветена на развитието на източноазиатския регионализъм и водещата роля на Индонезия и Китай при формулирането на новите цели на регионалната интеграция. Двете държави успяват да преодолеят постепенно обвиненията в стремеж към хегемонистично влияние (Индонезия в Югоизточна Азия, а Китай в цяла Източна Азия) и да се посветят на намирането на „регионални решения за регионалните проблеми”.

Първата подчаст „Принципни промени в глобалната и регионалната политика на Индонезия и Китай” започва с констатацията, че финансовата криза от 1997-1999 г. води до резки промени не само в икономическата сфера, но и в обществото на Индонезия. След падането на режима на Сухарто през 1998 г. демокрацията, плурализъмът и ислямът навлизат все по-осезателно в обществения живот на Индонезия в сравнение с периода 1991-1998 година.

Индонезийският президент Сусило Бамбанг Юдойоно (2004-2009 г. и 2009-2014 г.) дава ново тълкуване на принципа на независимата и активна външна политика през XXI в. В тази глобализираща се информационна епоха индонезийската външна политика се оприличава на „оцеляване в бурен океан”. Целта на съвременната външна политика на Индонезия е да превърне враговете в приятели, а приятелите – в партньори. В действителност, Индонезия прилага този подход при формирането на стратегическото партньорство в рамките на новото сътрудничество с държавите от Азия и Африка. Стратегическото положение на Индонезия ѝ позволява да води такава политика, която да не застрашава сигурността на съседните ѝ държави, държавите в Югоизточна Азия и по-общо – международния мир и сигурност. По време на управлението на президента Сусило окончателно се въвежда идеята за концентричните кръгове на отношенията на Индонезия с държави и организации, като в най-вътрешните концентрични кръгове са разположени отношенията със съседните държави от Югоизточна Азия и с регионалните организации от Източна Азия. По време на първия мандат на президента Сусило външният министър Хасан Вираюда създава нова теоретична рамка, която допълва концепцията за независима и активна индонезийска външна политика. Тази теория е известна като „тотална дипломация”, според която всички части от обществото биха могли да играят важна роля при формулирането на външнополитическите цели.

След края на Азиатската финансова криза и особено в периода 1999-2001 г. в Югоизточна Азия се засилват както опасенията на страните от региона по отношение на опитите на **Китай** да се утвърди като хегемон, така и надеждите им по отношение на политиката на КНР на добросъседство. В предишните години китайските ръководители се отнасят предпазливо към теориите и обвиненията в хегемония, но след 1999 г. те вече открито се противопоставят на тези твърдения. Следвайки

традициите на реализма, китайските власти по принцип не признават хегемонизма. През този период прави впечатление заявеното желание за приемственост както с идеите, заложили от Дън Сяопин за социализъм с китайски характеристики, така и с представите на Мао Дзъдун за комунизъм, който обхваща всички слоеве на китайското общество. Друг особено интересен момент е разделението, което се среща в различни китайски официални документи, между „народ” и „нация”, без политическите лидери да дават обяснение за това какво съдържание влагат в двете понятия.

Теория с изключително ключово значение е концепцията за мирно развитие, създадена и доразвита от дългогодишния политически съветник на китайските лидери Джън Бидзиен, която отразява представата, че Китай трябва да следва икономически, мирен и суверенен път на развитие и не трябва да бъде разглеждан като заплаха или като нова хегемонна сила. Тъй като понятието „възход” много често се отнася или се свързва с теорията на политическия реализъм, китайските управляващи възприемат друго понятие – мирно развитие. Последното много по-добре отразява въздържанието на Китай да бъде хегемон в световната политика или дори в района на Източна Азия.

Тази концепция намира приложение в новия етап в политическото сътрудничество между Китай и югоизточноазиатските държави, когато през 1999 г. Виетнам, Тайланд, Бруней и Малайзия подписват споразумение за дългосрочно сътрудничество с Китай. През втората половина на 2000 г. споразумения с КНР подписват и правителствата на Сингапур, Индонезия, Филипините и Мианмар. Показателен е договарянето между Китай и Индонезия, в който за основа на двустранните отношения са упоменати и Десетте принципа (дасашила) от конференцията от Бандунг през 1955 г. Това е знак, че страните отново ще търсят сътрудничество, което е изгодно както за тях, така и за останалите държави и народи от т.нар. преди края на Студената война Трети свят.

Втората подчаст **„Проблеми на сигурността в Източна Азия в началото на XXI век”** е посветена на опитите на източноазиатските държави и организации да намерят общ път към преодоляването на традиционните и не-конвенционалните заплахи пред сигурността. Държавите от Източна Азия търсят модели за

преодоляване на вътрешните си разногласия в интерес на сигурността на региона и на всяка държава поотделно без да прибегват до модели военнополитически формирания. За азиатските страни от региона продължава да има значение разбирателството, добронамереното начало и самостоятелната национална политика на отбрана и сигурност. Такива са ценностите на източноазиатския регионализъм.

Както бе установено вече във втора глава, „Подходът АСЕАН” се явява крайъгълен камък за постигането на траен и благоприятен за всички държави регионален мир и сигурност. От друга страна, за да отговори на новите предизвикателства, възникнали като следствие както от Азиатската финансова криза, така и от атаките в САЩ на 11 септември 2001 г., които довеждат до мобилизиране на значителен брой терористични групировки на територията на Югоизточна Азия, държавите от АСЕАН и АСЕАН+3 вземат решение за „модернизиране” на трите групи от норми на „Подхода на АСЕАН”. С оглед на тези ограничения на принципа за ненамеса лидерите се споразумяват неформално да създадат „подобро взаимодействие” (enhanced cooperation) в рамките на АСЕАН.

Освен това започва се мащабна реформа и в рамките на Регионалния форум на АСЕАН (РФА). Създават се Секретариат и работни групи, съвет на експертите, увеличават се правомощията на Председателя на РФА. Регионалният форум на АСЕАН, единствената многостранна организация за диалог по проблемите на сигурността в азиатско-тихоокеанския регион, преминава бавен преход от укрепващи доверието мерки към политика на превантивна дипломация. Особено значим напредък се постига през 1999 г. чрез избистрянето на съдържанието на понятието „превантивна дипломация”, което е в основата на всички концепции за сигурността, приети от Форума.

От значение за дисертационния труд е променената през годините позиция на Китай спрямо РФА. В началото КНР разглежда мултилатерализмът като заплаха за суверенитета си и сигурността си, тъй като останалите регионални актьори ще имат възможност да действат съвместно срещу териториалните претенции и осигуряването на целите в областта на сигурността на Китай в региона. Тази първоначална позиция се променя през 90-те години на ХХ в., по-конкретно след втората среща на РФА в Бруней през 1995 г., когато Китай приема идеята за

многостранен формат на дискусии с АСЕАН по въпроса за Южнокитайско море. Променената вече позиция на Китай е в пълен синхрон с позицията на Индонезия по отношение на Форума, тъй като архипелажната държава винаги се е отнасяла с недоверие към опитите на външните за региона сили да играят ключова роля при осигуряването на мира и стабилността в Югоизточна, а след това и в Източна Азия. Все пак, необходимо е уточнението, че би било твърде прибързано да се направи категорична оценка за поведението на Китай в рамките на РФА. Очевиден обаче изглежда изводът, че Китай използва инструмента на многостранните формати, за да засили образа си на държава, която играе конструктивна роля в региона и не е заплахата за сигурността на останалите държави.

Тук е мястото да се подчертае, че както във втора глава, така и в първите две подчасти на трета глава често се среща образа на Азиатско-тихоокеанското икономическо сътрудничество (АТИС) като организация, която допринася, но и пречи за пълното реализиране на регионалната интеграция. Що се отнася до икономическата област, АСЕАН+3 заимства някои от идеите, но ги дообогатява с характерни за Източна Азия елементи, а в областта на сигурността главната заслуга на АТИС е включването на икономическите заплахи пред сигурността в дневния ред на РФА. АТИС все още е организация, с която държавите от Източна Азия трябва да се съобразяват макар и не винаги да са напълно съгласни с приетите от нея позиции. Освен това АТИС е единственият форум, на който може да бъдат постигнати договорености в областта на финансите и икономиката между двете най-силни икономически държави – САЩ и Китай, които договорености да отчитат и положението на по-слабите държави от този обширен регион.

В третата подчаст **„Политиката на Индонезия и Китай в новите регионални организации”** се разглежда участието на двете държави в различни регионални организации, които имат пряко отношение към формирането на източноазиатския регионализъм и към осъзнаването на държавите и обществата като част от този регион.

На първо място, отделено е внимание на срещите на върха от процеса АСЕМ след 1999 г., тъй като те са много ясен пример за все по-кристализиращата идея за различността на Източна Азия в сравнение както с Европа, така и с останалите

региони от Азия. Интересен момент е, че точно в рамките на АСЕМ „Източна Азия” започва да се идентифицира не само като регион, но и като начин на поведение в регионалните отношения. Като важно събитие се определя и провеждането на Седмата среща на върха АСЕМ 7 в Пекин, Китай, през октомври 2008 г. в началото на Глобалната икономическа криза. Това е ключов повод за задълбочаване на дискусиите за бъдещето на либералния модел на икономическа политика, отричан от голяма част от азиатските държави, които настояват – по примера на Китай, Индия, Малайзия и други – да се създават модели, които да се съобразяват с националните или поне с регионалните особености.

Особено важно място в периода след 1999 г. заема вече споменатата организация **АСЕАН+3**, включваща държавите от АСЕАН и Китай, Южна Корея и Япония. През тези години АСЕАН+3 вече е установена международна организация в Източна Азия. Освен това членството ѝ често се използва при определянето на географския обхват на понятието „Източна Азия”. Най-важният етап в развитието на сътрудничеството в АСЕАН+3 през първото десетилетие на XXI в. е 2000 г., когато се поставя началото на *Инициативата от Чиан Мей* в едноименния град в Тайланд. Тази инициатива включва сътрудничество в четири основни области: мониторинг на капиталовите потоци, наблюдение на икономическото и финансовото положение в региона, суап мрежи и обучение на персонала, работещ в сферата на финансите.

Ограниченията в дейността на АСЕАН+3 може да възникнат от крайните различия между съставлящите тази организация държави. Все пак тринадесет години след създаването на организацията тези ограничения по никакъв начин не се отразяват нито на дейността ѝ, нито на влиянието ѝ върху регионалната и международната сцена. Освен това на практика се реализират възможностите за сътрудничество на АСЕАН+3 с Регионалния форум на АСЕАН (РФА) за постигане на траен мир и регионална стабилност чрез предотвратяване на конвенционални и неконвенционални (например, финансов крах или масов банкрут) заплахи пред сигурността.

Нов етап в развитието на АСЕАН+3 е изразеното желание да се задълбочат процесите на интеграция в Източна Азия, като се организира **Източноазиатската среща на върха**. Идеите за промяна на структурата на АСЕАН+3 към

„Източноазиатска общност” може да доведат и до географско предефиниране на понятията – Югоизточна Азия се превърне в Източна Азия чрез приобщаването на Китай, Япония и Южна Корея. Това желание е известно от 2003 г. Развитието на процесите в Югоизточна и в Североизточна Азия след края на Азиатската финансова криза обаче недвусмислено говорят за сближаване между двата региона, а логичният завършек на подобно поведение е създаването на нов регион на основата на двата суб-региона, без те да прекратяват съществуването си. Това, което се наблюдава след 2003 г., е все по-честото използване на АСЕАН+3 и Източна Азия като взаимозаменими понятия, без това да е официално отразено в документи или становища.

Понятието за източноазиатски регионализъм претърпява интересно развитие, когато Малайзия предлага, а Китай приема, идеята за създаване на Източноазиатската среща на върха като своеобразен контрапункт на азиатско-тихоокеанското икономическо сътрудничество, като отива отвъд „обикновеното” икономическо сътрудничество и без участието на САЩ. Със създаването на Източноазиатската среща на върха **понятието за Източна Азия същностно променя характеристиките си и започва да се използва като нарицателно за определен вид политика на сътрудничество**. От особено значение е активното участие на Индия в тази среща, което довежда до промяна в баланса на силите, тъй като се смята, че само Индия може да противостои на икономически твърде мощната китайска икономика. Разбира се, голям успех е, че въпреки неравенството в рамките на организацията тя не се превръща в поле за борба за надмощие, а в организация за истинско и дългосрочно сътрудничество, преминаващо и към интеграция.

3. Основни изводи от научното изследване

Настоящото изследване, посветено на идеите, ролята и влиянието на национализма и регионализма във външната политика на Индонезия и Китай в продължение на повече от две десетилетия, представлява системно изложение на факти, събития и процеси, съчетани с научни теории за посочените феномени и за хегемонизма.

След краткото историческо въведение, посветено на първоосновите на национализма във вековете на колониално господство или на силна зависимост от големите индустриални сили, съчетано с особеностите на политическите реалности в най-големия архипелаг на планетата и в територията на китайската държава, която има 5-хилядна история, изследването позволява да се направят няколко важни заключения:

- първоосновите на азиатския национализъм изобщо и на националистическите тенденции в днешна Индонезия и в Китай се намират в периода на борба срещу чуждите нашественици, господари и метрополии, както и на борбата на китайското население срещу монархията в името на републиката в началото на XX в.;
- главните елементи на азиатския национализъм между двете световни войни са антиколониализъм, антирасизъм, пробуждане на азиатското начало;
- азиатският национализъм се оформя като философия и политика през първата половина на XX в. в процеса на т. нар. пробуждане на бедните във века на демокрацията;
- след постигане на политическа независимост на Съединените щати Индонезия и след завършването на Гражданската война в Китай, когато се създава Китайската народна република (КНР), политическите елити на двете страни по различни съображения налагат своите идеологии не само във вътрешната си политика, но и в реализирането на целите на външната политика;
- развитието на двете големи азиатски държави в десетилетията до началото на 90-те години отразява ценностите на идеологиите на управляващите, техния опортюнизъм и силно развитото чувство за идентичност, които не се отразяват благоприятно върху външната им политика;

- по обективни причини през 60-те год. на ХХ в. се оформят силното пристрастие на Джакарта към политиката на регионализъм и регионална интеграция и интересът на Пекин към контакти с новите регионални организации в Югоизточна Азия.

Същинските прояви на национализма и на регионализма във външната политика на Индонезия и на КНР се свързват с историческите реалности, утвърдени след края на Студената война. Научните доказателства за влиянието на тези процеси в Индонезия и в КНР позволяват да синтезираме главните изводи от изследването, съсредоточени във **втора глава на дисертацията**:

- краят на Студената война довежда до три нови реалности: 1) увеличаване на стабилността в Югоизточна Азия; 2) регионално сближаване на страните от Източна Азия; и 3) задълбочаване на регионализма и на неговата реализация в политиката и развитие на регионалната интеграция в рамките на АСЕАН; в резултат страните маркират т. нар. *азианизация на глобализацията*;

- при условията на нарастваща икономическа и политическа сила на Китай и на други югоизточноазиатски страни всички те правят преход от сътрудничество в икономиката към *истинска регионална икономическа интеграция* и оформянето на *регионална идентичност*, но запазват и *главните си цели в рамките на глобалната политика*;

- изключителен успех на интегрираните страни в АСЕАН е развитието на политиката на сигурност, осъществявана чрез Регионалния форум на АСЕАН, който се развива непрекъснато и постоянно привлича нови участници и наблюдатели;

- изключително значение за развитието на регионализма в Източна Азия имат правилата на уважение на партньори, съперници и съмишленици на политиката на регионализъм, на дипломатически прийоми и новите стилове на сътрудничество и диалог, на прилагане на основни принципи на ненамеса и неупотреба на сила в дейността на АСЕАН, които непрекъснато се обогатяват и запазват специфичен стил на дипломация и консенсус;

- Асоциацията предлага цял арсенал от методи, които не се харесват на страните извън региона, но предпазливо подготвят основните промени във външната политика, включително на Индонезия и на Китай;

- в резултат на новите проекции на регионализма в политиката на Индонезия, Китай и на страните-членки на Асоциацията се постигат нови равнища на интеграция в лицето на АСЕАН +3 с участието на Китай, Япония и Южна Корея, на сравнително новия процес АСЕМ, и на дейността и инициативите на двете формации;

- Азиатската финансова криза прекъсва стремителния ход на интеграционните регионални процеси, но и доказва силната обвързаност на Югоизточна със Североизточна Азия;

- появата на т. нар. източноазиатски регионализъм дава основание да се говори за политиката на двете държави в обобщаващото определение „Източна Азия”, което включва в себе си два географски района – Югоизточна Азия и Източна Азия.

Анализът на т. нар. следкризисен период и на процесите от първото десетилетие на XXI в., предложен в **трета глава на дисертацията**, позволява да се направят нови важни заключения, както следва:

- в продължение на девет години в Източна Азия и с прякото участие на Индонезия и на Китай се извършва системен процес на задълбочаване на източноазиатския регионализъм;

- парадоксално, но реално, две идеологии на политика – тази на исламските партии в Индонезия, които не се стремят да влияят на традиционната външна политика на страната с религията, и конфуцианството в Китай, допринасят за нов етап в сближаването на държавите от Източна Азия, за нов етап в развитието на АСЕАН+3 и на новата регионална организаци АСЕМ;

- в рамките на формацията АСЕАН+3 Индонезия и Китай демонстрират т. нар. *икономически национализъм*, който се изразява в стремеж към икономическо развитие и финансова стабилност в региона на Източна Азия; най-новото творение на този национализъм и регионализъм е *Източноазиатската среща на върха*;

- новите реалности във външната политика на Индонезия и Китай и на държавите – членки на АСЕАН, позволяват да се постигне пълна договореност по Устава на Асоциацията, т. е. до завършването на един продължителен, но премерен процес на създаване на самия проблем за такъв основополагащ документ.

Научното изследване в представената дисертация позволява да синтезираме най-важните заключения за външната политика на Индонезия и Китай в региона на Източна Азия през периода от 1991 до 2008 г.:

Първо, макар и да са привърженици на различни теории за международните отношения – китайските власти следват принципите на школата на реализма, а индонезийските са последователи на конструктивизма, двете държави стигат до едни и същи изводи и решения по отношение на източноазиатския регионализъм.

Второ, (юго)източноазиатският регион е важно стратегическо поле за придобиването на международно признание от двете държави.

Трето, осигуряването на стабилността на региона е от първостепенна важност за двете държави.

Четвърто, бъдещето развитие на източноазиатския регионализъм ще зависи от водената от Индонезия и Китай политика. Доказателство за тази теза е решението на държавите от АСЕАН Индонезия отново да председателства Асоциацията, докато тя излезе от затрудненото си положение и утвърди действието на Устава на АСЕАН. От своя страна, Китай все повече съобразява политиката си на международната сцена с насоките и решенията на политиката на Индонезия и АСЕАН.

Източноазиатският регионализъм все повече ще се налага като основен приоритет на външната политика не само на Индонезия и Китай, но и на останалите държави от Източна Азия. Индия, Руската федерация и САЩ проявяват стремежа си към задълбочаване на отношенията си с регионалните организации, които са носители на идеята за регионализма в този регион. Чрез успешната реализация на източноазиатския регионализъм като цел на външната си политика Индонезия и Китай ще придобиват все по-голямо значение на международната сцена, запазвайки желанието си да бъдат движещи сили на сътрудничеството „Юг-Юг“.

СПРАВКА

за научните приноси в дисертацията:

До този момент проблемът за национализма и регионализма в източноазиатската политика на Индонезия и на Китай не е поставян във фокуса на задълбочено научно проучване в България. Може да се твърди, че външната политика на двете държави също така никога не е била обект на самостоятелно научно изследване. Настоящата дисертация е първото интердисциплинарно изследване, посветено на конкретни проявления на външната политика на двете държави, базирано на широкоспектърен изворов и изследователски материал.

1. За пръв път се разглежда антиколониалната съпротива и отношенията с великите сили през периода до Първата световна война като източник на идентичност и като основа на външната политика при извоюването на независимост в Индонезия и след края на Гражданската война в КНР.

2. За пръв път се разглеждат принципите и приоритетите на външната политика на Индонезия и на КНР както през призмата на национализма, така и през призмата на идеята за регионално сътрудничество.

3. За пръв път се разглежда Азиатската финансова криза от 1997–1999 г. като вододел в историята на регионализма в Югоизточна Азия и като начало на истинския регионализъм в Източна Азия.

4. Набелязват се неолибералните тенденции в политиката на реализъм на китайските управляващи особено в отношенията им с регионалните организации в Югоизточна Азия, най-вече с Регионалния форум на АСЕАН.

5. За пръв път се обръща внимание на изконните азиатски ценности като основа на политиката на Индонезия и на Китай.

6. В рамките на изследването се въвеждат в употреба научни текстове и автори, които до този момент са слабо популярни, а в някои случаи и непознати на българската научна общност, както и документи, включително в превод от индонезийски език, които също така са абсолютно непознати за изследователите в България.

СПРАВКА**за публикациите по темата на дисертационния труд:**

1. Сукарно и пътят към преврата от 1965 г. (под печат)
2. Нарастващата роля на Китайската народна република в регионалните междуправителствени организации в Източна Азия след края на Студената война. – в: Китай – традиция и съвременност, С., 2009.
3. Кампаниите на Китайската комунистическа партия в ранните години от съществуването на Китайската народна република (1949-1959). – в: Грозев, К. и Колева, Д. (ред.) История, митология, политика, С.: УИ „Св. Климент Охридски”, 2010.
4. The bebas-aktif principle in the Indonesian foreign policy, in: SEBUMI3, 2010, ISBN: 978-983-9391-63-3, UKM, Malaysia.
5. The ASEAN Approach to Security (“The ASEAN Way”) and the security in post-Cold war East Asia (под печат).